

értelmű kifejezés, éppen azok a legszemléletesebbek (a szövegben az alá-húzottak).

A fölsorolt összetételek mind olyanok, amelyeknek alapszava (második tagja) jelenidejű (-ó, -ő képzős) melléknévi igenév, de vannak, sokkal kevesebben ugyan, olyanok is, amelyeknek utótagja múlt idejű melléknévi igenév, határozói vagy főnévi igenév: céljatévesztett, életúnt, fékevesztett, kárvallott, kegyvesztett, párjavesztett, színehagyott, világlátott; farkcsóválva, fejcsóválva, fejkavarva, kalaplengetve, kézlegyintve, lélekzetviasszafojtva, rangrejtve, szemlesütve, zsebkendőlobogtatva; háztűznézni, szénakaszálni stb.

Meglepődésem azért volt nagy, mert nem gondoltam, hogy a magyar nyelv ilyen gazdag az effajta összetételekben; azt sem hittem volna, hogy a jelöletlen tárgyias összetételek képzésének lehetősége határtalan, naponként keletkeznek újak meg újak. Például: „örömmel méri le a nyelvjárások óriási szóteremtő hatását” (Pásztortűz 1938. 283. l.); „egy pillanatnyi idegtépő hallgatás után” (Cronin. Réztábla a kapu alatt . . .); „Az irodalom világában sehogyan sem lehet tapasztalni a szeretet[nek] *nemzeterősítő*ben szükséges egységét” (Estilap. 1938. VI. 29); „A primitív ember kísértethitének gyökere valószínűleg az az *észdermesztő* iszonyat . . .” (Uj Idők. 1938. II. 193. l.); „De ennél az emléktáblánál is *időállóbban* hirdeti az egykori genovai utca gyerekek halhatatlanságát” (Uj Idők. 1938. II. 122. l.). Azt is csak most vettem észre, hogy ezek a szavaink a legkifejezőbbek, legfrissebbek közé tartoznak, ennek nyilván az az oka, hogy legtöbbjében még elevenen érezzük az igének cselekvést, mozgást, tehát életet jelentő erejét (dinamikáját). Ez teszi alkalmassá arra is, hogy a gúnynak, tréfának kitűnő eszköze legyen.

Ezzel szemben aránylag nagyon kevés azoknak a tárgyias összetételeknek száma, amelyekben ez a viszony a tárgyiraggal jelölve van: ellentálló, helytálló, sokatmondó, semmitmondó, semmittévő, számottévő, szívettépő, tótágastálló, velőtrázó, vérfagyasztó, vészthozó, vésztiósló és még egynéhány.

Ilyen meglepő tapasztalatok után kénytelen vagyok megállapítani, hogy a magyar nyelv természetéhez ma is jobban illik a jelöletlen tárgyias összetételnek ez a fajtája, számuk tízszeresen meghaladja (hogy sokat ne mondjak) a jelöltekét. Előbbi kijelentésemet, hogy t. i. *résztevéő* és *részvevéő* egyformán helyes, erre a szópárra fenntartom ugyan (és még egy párra, mert közkeletűek), egyébként azonban felfogásomat módosítanom kell; azt kell mondanom, hogy *a jelöletlen összetételt a mai nyelvhasználatban szabályosabbnak és helyesebbnek tartom.*

Brüll Emánuel.

A tárgyias igeragozás hibás használata.

A magyar nyelvnek jellemző sajátága a tárgyias igeragozás, vagyis az átható igének az a tulajdonsága, hogy személyragjukkal rámutatnak a mondat határozott tárgyára is, nemcsak alanyára, mint általában az indogermán nyelvek igeállítmányai. Ez a ragozás teszi fölöslegessé a névmással való rámutatást az ilyenféle mondatokban: Az 1868 utáni korszak megbecsüli ugyan az elődök munkáját, de már más szellemben *folytatja azt* (Láthatár, 1937. 5. l.); az *azt* mutatónévmás kitétele nemcsak fölösleges, hanem hibás is (németesség), mert a *folytatja* igének személyragja (-ja) elvégyzi az első mondat tárgyára (az elődök munkáját) való utalást.

Tárgyas ragozásuk rendszerint csak átható igéknek van (vagyis azoknak, amelyek mellett határozott tárgy állhat a mondatban), de megesik, hogy átnemható ige áthatóvá válik azáltal, hogy valamelyik igekötő (határozószó) járul eléje. Így mondjuk: Az előrenyomuló hadsereg *megszállotta a várost*, ámbár *száll* nem átható ige; átnemható ige *jár* is, de azt mondja Balázs Ferenc könyvének címe, hogy *Bejárom a kerek világot*; Arany János is azt írja Laczfi Endre nádorispánról, hogy: Délczegen *megüli sárga paripáját* (Toldi I. ének 8. verssz.), pedig az *ül* ige magában nem átható ige.

Vannak azonban olyan emberek, nemcsak újságot, hanem könyvet író emberek, akik nyelvünknek ezzel a hajlékonyságával, alkalmazkodó készségével nincsenek megelégedve és olyankor is tárgyas igeragozást használnak, amikor nem lehet, azaz hogy lehetni lehet, de nem szabad. Például... *bátorkodta* megjegyezni a szárnysegéd (Brehm Brunó, A kétfejű sas lehull, ford. Fenyő László, Bpest, 1936. 7. l.); egészen jó volna alanyi ragozásban, így: *bátorkodott* megjegyezni a szárnysegéd. Ugyancsak rossz a tárgyas ragozás ebben a mondatban is: ... a fegyvereket egy színházigazgató *szándékozta* megvenni (Ugyanott 240. l.); helyesen: ... *szándékozott* megvenni. Más példa: A játékosoké a szó! A svédek elleni eldöntetlenről *nyilatkozzák* a játékosok (t. i. az alábbiakat. — Cím az Ellenzék 1937. VI. 30-iki számában); helyesen: ... *nyilatkoznak* a játékosok. Ha éppen erősebben rá akarunk mutatni a cím alatt következő nyilatkozatokra, akkor új szót kell közbeiktatnunk: ... a következőképpen *nyilatkoznak*, vagy az egészet másként kell megszerkeszteni: A játékosok nyilatkozata a svédek elleni eldöntetlenről. — És még egy hasonló példa: Örök szegényfolt lenne a Ferencváros történetében, ha ezt a bajnokságot elvesztené — *nyilatkozta* Springer dr. elnök (Keleti Újság, 1938. V. 1.); helyesen: *nyilatkozott* vagy *így nyilatkozott* Springer dr., mert ez az ige sem átható, tárgyas ragozása nincsen. Tárgyasan lehetett volna használni a *mond* igével (mert ez átható): *mondotta* vagy *ezt mondotta* Springer dr., de hát ez az ige túlságosan közönséges, ha csúfolódní akarnék, azt mondanám, hogy parasztikus, a *nyilatkozik* egészen más, igazi úr semmit sem mond, csak *nyilatkozik*, sőt *megnyilatkozik*, minden szava kinyilatkoztatás.

Hadd említsek meg egy-két régi hibát is, ámbár az eddigiek sem egészen újkeletűek. Az USA is *lemondta* a világbajnoki részvételt (Cím a Keleti Újság 1938. IV. 30-iki számában); helyesen ... *lemondott* a részvételtől, vagy ... *visszalépett* a részvételtől, vagy: Az USA *sem vesz részt* a világbajnokságban. — A fentiekhez egészen hasonló és hasonlóképpen kiirthatatlanul meggyökeresedett vétség (németesség) ez is: *lekéste a vonatot*, lekéselt a vonatról helyett. — Régi latinosság az ilyen használat: ... ezért *félük* valamenynien, hogy még egyszer Habsburg kerülhetne valamelyik trónra (Brehm Brunó, A kétfejű sas lehull, 315. l.). A latin nyelvben a *félést* jelentő igék tárgygyal állanak (tárgyat vonzanak), a magyarban határozóval; ebben az esetben a tárgy mellékmondattal van kifejezve. Helyesen így van: ... ezért valamenynien *attól félnek*, hogy...

Nem egészen új ez sem: ... *érdeklődje meg*, nem jött-e hír Budapestről (Ugyanott, 337. l.). Ebben a használatban *alakkeveredésre* is lehetne gondolni, arra, hogy ebből a két kifejezésből keletkezett: *érdeklődik valami iránt* × *megtudakol valamit* = *megérdeklődik valamit*. Arra lehetne gondolni, hogy tehát *akaratlanul* került a fordító tollára, ha nem találkozánk munká-

jában többször is a tárgyias ragozás hibás alkalmazásával. — Egészen friss kifejezéssel van dolgunk a következő mondatban: ... a jól felszerelt német hadsereg *le fogja őket* (a franciákat) *rohanni* (Rádióelőadásban 1938. V. 6-án). Értjük, hogy mit akar az előadó mondani, azt, hogy gyors megrohanással, ellenállhatatlan előretöréssel *le fogja* a franciákat *gázolni*, *le fogja* őket *hengeregni*. Ezt a két igét ilyen értelemben a világháború kezdete óta használjuk, addig a vetést, a fűvet gázoltuk le, lehengeregni pedig az utat szokták, azóta azonban a labdarugó csapat is legázolja, lehengeregni gyöngébb ellenfelét. Ez a két ige segíthette elő a *lerohan* ige névelő tárgyias ragozású használatát; akadhat olyan ember is, akinek ez tömörnek látszó kifejezés, hiszen az a fő, hogy megértsük egymást, mégis tiltakoznunk kell ilyen ragozása ellen. A nyelvi hibákra, botlásokra legtöbbször lehet magyarázatot találni (analogiákban, a képzettársítás zavarában stb.), ezt enyhítő körülménynek, mentségnek, sőt igazolásnak lehet minősíteni, de könnyű belátni, hogy ezzel a semlegesen szemlélő vagyis inkább megértő magatartással szabad utat nyitunk nemcsak új kifejezések, fordulatok keletkezési lehetőségének, hanem minden nyelvi romlásnak is; ez a magatartás a nyelvművelés, nyelvörkődés szükségének teljes tagadása volna. Küzdenünk kell a szabálytalanságok ellen, míg lehetséges, addig, míg a szabálytalanból, szokatlanból szabályos és megszokott nem lesz.

Brüll Emánuel

Iszom vagy iszok?

Az EME. múlt évi székelyudvarhelyi vándorgyűlésén az anyanyelv épségéről tartott előadás után a város tekintélyes református esperese azzal a kérdéssel fordult hozzám, hogy ugyan mondjam meg, *mi a véleményem az ikes igék ragozásáról*. Hogy aztán az ő véleményét illetőleg ne legyek sokáig kétségben, rögtön elmondotta nekem, hogy őt nagyon bántja az ikes igék újabban tért hódító iktelen ragozása. Ő maga ugyanis a Székelyföldön nőtt fel, ott tehát, ahol az ikes igék ragozása úgyszólván sértetlenül éli tovább életét. Nem volt így feltűnő ennek az idős, azó a már a porba vissza is tért székely léleknek ösztönös irtózata az újabban ott is terjedező szokással szemben. Hogy magam mit feleltem e kérdésre, nem tudom pontosan megmondani. De itt, alább előadom, mint vélekedhetik a mai nyelvművelő az ikes ragozás fontos és bizonyára sokszor heves vitára okot adó kérdésében.

Közkézen forgó nyelvtan-könyveink azt tanítják, hogy az u. n. ikes igék ragozása mindössze nyolc ma is élő igealakban tér el a „rendes“-nek nevezett igék ragozásától. A további fejtegetések megértése céljából itt alább a két fajta ige ragozását egymás mellett közlöm:

Jelentő mód:		Felszólító mód:		Óhajtó mód:	
<i>rakok</i>	<i>lakom</i>	<i>rakjak</i>	<i>lakjam</i>	<i>raknék</i>	<i>laknám</i>
<i>raksz</i>	<i>lakol</i>	<i>rakj(ál)</i>	<i>lakjál</i>	<i>raknál</i>	<i>laknál</i>
<i>rak</i>	<i>lakik</i>	<i>rakjon</i>	<i>lakjék</i>	<i>rakna</i>	<i>laknék</i>

Szabályba foglalva: az ikes igék ragozása csak a három igemód alanyi ragozásában és ott is az egyes számú személyragokban tér el a rendes igék ragozásától. Míg ugyanis emezek ragozásában **-k**, **-sz**, (ritkán: **semmi** vagy **-l**) és **semmi** vagy **-n** személyragot találunk; az ikes igék személyragjai a követ-